

ВИХОВНА РОБОТА

УДК 371.134:37.035:372

Вікторія Бондаренко

СПЕЦИФІКА ПЕДАГОГІЧНОЇ СТРАТЕГІЇ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В УРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Важливим питанням в аспекті проблеми формування соціально-комунікативної активності молодшого школяра є саме стратегічна позиція педагога, тобто її особливості. Від того, як вчитель зорієнтує свою психологію, свої професійні здібності, як застосує свої педагогічні знання, залежить результат процесу формування соціально-комунікативної активності.

Питання професійної позиції педагога має важливе значення, як для глибокого розуміння сутності виховання, так і для професійного оснащення педагога, що працює з дітьми [5, с. 46].

Серед ряду професійних позицій педагога нас, в даному випадку, цікавить стратегічна позиція, яка базується на тривалих стійких стосунках, що підкоряються меті діяльності, і орієнтована на довготривалу перспективу. Для педагогічної діяльності – це мета і завдання виховного процесу.

Зайняти стратегічну позицію – значить виділити ключові, ведучі стосунки, зробити їх домінуючими у всій наступній діяльності; значить дати відповідь на запитання, хто є партнером, визначити його соціальну роль і, одночасно з цим, визначити роль власного соціального «Я». Можна вважати, що стратегічна позиція визначається соціальною роллю, якою ми наділяємо іншу людину, тобто нашого вихованця [5, с. 48].

Педагогічне спілкування – це особливе спілкування, специфіка якого обумовлена різними соціально-рольовими та функціональними позиціями суб'єктів цього спілкування. Вчитель в процесі педагогічного спілкування здійснює свої соціально-рольові та функціональні обов'язки з керівництва процесом навчання і виховання. Велика кількість учених приділяє увагу педагогічному спілкуванню. Серед них можна виділити вітчизняних педагогів: А. Алексюк, І. Зязюн, О. Комар, О. Пошетун, О. Пехота, С. Сисоева та інші. Серед зарубіжних учених назовемо Н. Бордовську, Н. Волкову, Н. Мореву, А. Реан, М. Савчина, Н. Щуркову та інші.

Від того, які стилеві особливості цього спілкування і керівництва, в суттєвій мірі залежить ефективність процесів навчання і виховання, особливості розвитку особистості і формування міжособистісних стосунків в навчальній групі [1, с. 158].

Внаслідок багатьох експериментів стало зрозумілим те, що з трьох класичних стилів педагогічного керівництва, демократичний стиль управління навчальним процесом ефективний підвищенням інтересу до роботи, позитивною внутрішньою мотивацією діяльності учнів, груповою об'єднаністю, активністю, появою почуття гордості спільними успіхами, взаємодопомогою і дружелюбністю у взаємостосунках учнів. Для вирішення проблеми визначення специфіки педагогічної стратегії вчителя початкової школи в процесі формування соціально-комунікативної активності молодшого школяра головне, що потрібно взяти за основу, – демократичний стиль виховання школяра.

Важливу роль відіграє комунікативна культура педагога, яка часто ототожнюється з комунікативною компетентністю. Це – здатність педагога встановлювати і підтримувати необхідні, що витікають із поставлених завдань та визначаються ними, контакти з іншими людьми. Педагогу з високою комунікативною компетентністю характерні наступні особливості:

- швидке, своєчасне і точне орієнтування в ситуації взаємодії і в партнерах;
- бажання зрозуміти іншу людину в контексті вимог конкретної ситуації;
- установка в контакті не лише на справу, але і на партнера, поважне, доброзичливе ставлення до нього, врахування його стану і можливостей;
- впевненість в собі, відкритість, адекватність;
- володіння ситуацією, психологічна гнучкість, готовність виявити ініціативу в спілкуванні чи передати її партнеру;
- велике задоволення спілкуванням і регулювання нервово-психічних витрат в процесі спілкування та взаємодії;
- вміння ефективно спілкуватися в різних рольових позиціях, незалежно від стосунків, що склалися;
- вміння організувати суспільну роботу, спонукати людей до рішення завдань, досягати високого результату діяльності;
- вміння створювати сприятливий клімат в колективі.

До комунікативних знань належать:

- узагальнений досвід людства в комунікативній діяльності;
- відображення у свідомості комунікативних ситуацій в їх причинно-наслідкових зв'язках та відношеннях [2, с. 17].

До основних комунікативних умінь належать:

- вольові якості;
- якості уваги (спостережливість і перемикання уваги);
- вміння соціальної перцепції;
- адекватно моделювати особистість учня;
- вміння подати себе в спілкуванні з учнями;

- вміння оптимально будувати своє мовлення в психологічному аспекті;
- вміння вербального і невербального контакту з учнями.

До комунікативних навичок належать:

- навичка правильного звернення до партнера;
- навичка відмови партнеру;
- навичка вираження схвалення;
- навичка вираження незадоволення;
- навичка емпатії – вираження розуміння, позиції, почуттів партнера;
- вміння попросити зворотний зв'язок. Пряме звертання до партнера з проханням викласти його позицію, думку стосовно ваших дій.

Спеціальні якості вчителя, що допомагають процесу формування соціально-комунікативної активності:

– Пізнавальні – дають змогу особистості сприймати, розуміти і вивчати навколишній світ, реалізують інтерес до пізнання оточуючого, прагнення розвивати «дар пізнання людей», до співчуття, ідентифікації з іншими людьми тощо.

– Експресивні – надають виразність особистості, через яку вона стає зрозумілою іншим людям, допомагають «утримувати увагу інших людей», підтримують прагнення до правдивості й щирості в стосунках, а також емоційну виразність.

– Управлінські – допомагають впливати на інших людей і здійснювати самоконтроль [2, с. 17].

З умінь і навичок складається комунікативний стиль педагога.

Комунікативний стиль особистості являє собою сукупність звичних для неї способів та засобів встановлення та підтримки контактів з оточуючими в різних формах взаємодій – в бесідах, дискусіях, а для педагога – в урочній діяльності, прийняття та формулювання рішень, переборювання конфліктів.

Комунікативний стиль викликає або комфортний, або невизначений (нейтральний), або дискомфортний стан у партнерів під час спілкування залежно від того, який енергетичний вплив на них здійснюється і, в якій мірі він сприяє виникненню атмосфери продуктивної співпраці.

Аналізуючи наукові дослідження Моревої Н. А., ми визначили, що існує три комунікативних стилі:

– *нонсинергетичний* (особистість не може чи не хоче співдіяти успіху);

– *антисинергетичний* (виражається в активних деструктивних формах поведінки особистості);

– *синергетичний* – відрізняється тим, що своєю манерою взаємодії з партнерами сприяє об'єднанню та збільшенню ефективності спільної

діяльності. Це стиль співробітництва. Саме цей із трьох видів комунікативного стилю приєднується до демократичного, як структурована частина педагогічної стратегії вчителя початкової школи в процесі формування соціально-комунікативної активності особистості молодшого школяра. *Синергетичний стиль* визначається:

- дотриманням норм суб'єктивних стосунків. Особистість вчителя поводить себе так, щоб партнери відчували увагу до себе;
- підтриманням вільного обміну ідеями та оцінками;
- конструктивною і доброзичливою критикою;
- стимулюванням ініціативи партнерів;
- переважанням інтересів справи над особистими інтересами;
- дотриманням норм партнерської етики;
- усуненням чи пом'якшенням негативних рис характеру;
- проявом відкритої радості до успіхів учнів, доброзичливість, співпереживання, співчуття;
- демонстрацією високого рівня соціально-комунікативної толерантності.

Має велике значення довірливо-діалогічний стиль стосунків, який характеризується високою мірою активності і ефективністю спілкування, педагогічним оптимізмом вчителя, його бажанням до співпраці, індивідуальним підходом до учнів, професійним та особистісним зростанням [3, с. 141].

Важливо враховувати *соціально-психологічні аспекти* педагогічної діяльності:

– *Конструктивний аспект* педагогічної діяльності виявляється у перетворенні умов, змісту і процесу навчально-виховної і розвивальної роботи. Праця педагога – це постійне творче конструювання діяльності залежно від завдань, змісту, умов навчання та виховання школярів. Вона спрямовується на досягнення позитивних результатів за будь-яких умов навчання і виховання, на запровадження у навчально-виховний процес нових педагогічних технологій, проектування педагогічного процесу на близьку та віддалену перспективи [4, с. 333].

– *Організаторська діяльність* педагога тісно пов'язана з конструктивною, оскільки здійснюється в різноманітних видах організації навчально-виховного процесу: створення умов розвитку, навчання і виховання, планування навчальної, позакласної роботи, організація виховання і самовиховання, громадської діяльності учнів і власної діяльності.

– *Комунікативний аспект* виявляється у навчально-виховних контактах з учнями, з колегами, батьками, громадськістю, вмінні ефективно спілкуватися, встановлювати і підтримувати стосунки [4, с. 334].

– *Проективна діяльність* вчителя полягає в плануванні власної пізнавальної діяльності та пізнавальної діяльності школярів: навчаючи інших, педагог повинен постійно вчитися сам.

– У повсякденній навчальній роботі, в її плануванні та організації, в доборі ефективних технологій, методів і засобів навчання, в активізації розумової діяльності учнів виявляється *дидактичний аспект* діяльності педагога.

– *Виховний аспект* стосується всієї діяльності вчителя, адже дітей виховує оточуючий світ.

– *Мобілізуючий аспект* – забезпечує становлення мотивів навчання і самовиховання, спонукає до конкретних видів діяльності.

– *Інформаційний аспект* – підбір необхідної інформації з підручників, посібників, монографій, наукових статей, ЗМІ [4, с. 335].

Враховуючи об'єднання всіх проаналізованих компонентів особистісної структури вчителя початкової школи, вимальовується специфіка педагогічної стратегії в процесі формування соціально-комунікативної активності молодшого школяра, складовими якої є:

- вміння і навички комунікативної культури;
- демократичний стиль керівництва навчальним процесом;
- синергетичний стиль спілкування,
- важливі соціально-психологічні аспекти педагогічної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бордовская Н. В. Педагогика : учебное пособие / Бордовская Н. В., Реан А. А. – СПб. : Питер, 2008. – 304 с.
2. Волкова Н. П. Педагогічні комунікації / Волкова Н. П. – Д. : РВВ ДНУ, 2002. – 92 с.
3. Морева Н. А. Современная технология учебного занятия / Морева Н. А. – М. : Просвещение, 2007. – 158 с.
4. Савчин М. В. Педагогічна психологія : навч. посіб. / Савчин М. В. – К. : Академвидав, 2007. – 424 с. (Альма-матер).
5. Щуркова Н. Е. Прикладная педагогика воспитания : учебное пособие / Щуркова Н. Е. – СПб. : Питер, 2005. – 366 с.: ил. – (Серия «Учебное пособие»).